

Індія

1. НАСЛІДКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. Перша світова війна призвела до соціально-економічних зрушень, які спричинили нове загострення суперечностей між індійським народом та англійськими колонізаторами. Під час війни колоніальна влада обіцяла надати Індії самоврядування. Проте сподівання індійського народу не виправдалися. Це дало новий поштовх до антиколоніальної боротьби, яку очолили індійська інтелігенція та підприємці.

Індійські підприємці в роки війни отримали можливість швидкого збагачення. Зокрема, зросли прибутки в галузі бавовняної промисловості, чому сприяли військові замовлення та скорочення імпорту англійських тканин. Розширювався металургійний завод Тата, що отримав значні замовлення для армії.

Індійські промисловці в період війни вкладали свої капітали в подальше виробництво. Відчутною була залежність від постачання обладнання з Англії. Імперська політика гальмування промислового розвитку Індії шляхом підвищення цін на обладнання обмежувала підприємницьку діяльність. Унаслідок цього зростали суперечності між індійською національною буржуазією та англійськими колонізаторами у сфері економіки.

Ситуація загострилася і в політичній сфері. Так, індійська еліта підтримала військові зусилля Англії, сподіваючись після війни розширити свою участь в управлінні країною. Індійський національний конгрес (ІНК) допомагав вербувати солдатів до англійської армії та сприяв поширенню військових позик. Сподівання на поступки не виправдалися, Індія й далі потерпала від політичного безправ'я. Війна погіршила становище населення. У містах зростала вартість життя, зменшилася заробітна плата.

М. Ганді, Д. Неру, А. К. Азат (зліва направо) — лідери ІНК

ПОСТАТЬ В ІСТОРІЇ

Могандас Карамчанд (Магатма) Ганді (1869—1948) — ідеолог та один із лідерів індійського національно-визвольного руху. Походив із давньої заможної родини

брахманів. Освіту здобув в Англії, отримавши найвищий адвокатський ступінь. У 1893—1914 рр. жив і працював адвокатом у Південній Африці, де фактично розробив і випробував теорію ненасильницького опору в боротьбі проти расизму. У 1915 р. повернувся до Індії та згодом очолив партію Індійський національний конгрес (ІНК). Вчення М. Ганді — гандизм — стало програмою національно-визвольної боротьби. Ним були організовані три потужні акції громадянської непокори (1919—1922, 1930—1931, 1932—1933 рр.), які примусили англійських колонізаторів піти на поступки й відкрили Індії шлях до незалежності. У 1948 р. М. Ганді загинув від руки індуїстського релігійного фанатика.

Селяни були пригнічені податками. Усі незадоволені існуючим ладом стали в опозицію до англійської влади. Проте єдності в опозиційному русі не було.

Англійська колоніальна адміністрація в боротьбі проти визвольного руху знаходила підтримку в індійському суспільстві — раджів (князів), великих землевласників, а також активно розпалювала релігійні та кастові суперечки.

2. НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ. КАМΠΑНІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ НЕПОКОРИ. Революційний рух у Європі мав величезний вплив на індійське суспільство. Безпосереднім поштовхом до піднесення національно-визвольного руху Індії в 1918—1921 рр. були заходи, якими англійська влада намагалася закріпити колоніальне становище цієї країни.

На чолі національно-визвольного руху залишався ІНК, лідером якого був Могандас Ганді. Ідеологією індійського національного руху став гандизм. Він поєднував у собі політичні, морально-етичні та філософські концепції, які базувалися на індійській культурі.

Гандизм із його соціальними ідеями про створення суспільства на засадах справедливості (сарвадайя) знаходив відгук в індійського селянства й міських низів. Заслугою М. Ганді було те, що ідеї боротьби за незалежність і перетворення суспільства він виклав у доступних і прийнятних для більшості населення образах. У народі його називали Магатмою, що означає «Велика душа». Широку підтримку здобули методи боротьби, які запропонував М. Ганді (бойкот, мирні демонстрації, відмова від співробітництва тощо). Вони не передбачали насилля. Важливим було те, що протест він поєднував із терпимістю до колонізаторів (сатьяграха). В Індії з її багатонаціональним населенням, строкатим релігійним і соціальним складом ненасильницькі дії були єдиним прийнятним засобом для організації спільної боротьби.

У 1918 р. ІНК перетворився на масову загальноіндійську партію. Організовані ним акції мали широку підтримку в населення. Крім ІНК, свою діяльність розгорнула Мусульманська ліга, яка іноді вдавалася до збройних акцій.

Післявоєнне піднесення національно-визвольної боротьби розпочалося з масових страйків у великих промислових центрах — Бомбеї, Мадрасі, Канपुरі, Ахмадабаді.

Прапор Індії із зображенням прядки

ПРИНЦИПИ ГАНДИЗМУ

Сарвадайя	Сатьяграха
• Повернення до витоків, до «золотого віку», коли індійці жили в гармонії з природою, панували селянська община, взаємодопомога. • Захист людини від руйнівного впливу індустріальної цивілізації. • Національне й духовне визволення від колоніалізму. • Соціальна рівність і соціальна справедливість.	• Відданість релігійним, філософським і культурним національним традиціям. • Протест проти колоніального статусу в поєднанні з терпінням і терпимістю (толерантністю). • Ненасильницькі методи боротьби (ахімса) за незалежність: мітинги, демонстрації, відмова від участі в роботі колоніальної адміністрації, бойкот англійських товарів, як крайній засіб — демонстративне порушення законів колонізаторів тощо

ДОКУМЕНТИ РОЗПОВІДАЮТЬ

М. Ганді про неспівробітництво і ненасилля

Коріння мого неспівробітництва — не в ненависті, а в любові... Метою неспівробітництва не є покарання противника або завдання йому шкоди. За моїм неспівробітництвом — завжди непоборне бажання співпрацювати навіть із найгіршими з моїх недругів...

Істинна ахімса (безумовне непротивлення насильству — Ред.) має означати повну свободу від злої волі, гніву й ненависті та безмежну любов до всього сущого.

...Справжнє добро ніколи не може стати результатом неправди й насилля... Я твердо вірю в те, що свобода, завойована кровопролиттям та обманом, — не свобода.

1. Чому М. Ганді засуджував насилля? 2. Як його ідеї вплинули на національно-визвольний рух в Індії?

Англійська колоніальна адміністрація, щоб приборкати стихійний рух, за пропозицією міністра у справах Індії Е. Монтегю, вдалася до реформи управління. У 1919 р. англійський парламент прийняв закон про управління Індією. Він підтверджував колоніальний статус Індії, але передбачав розширення індійського представництва в раді при віце-королі Індії та губернаторів провінцій, а також збільшення кількості виборців з 1 до 3%. Водночас було прийнято закон Роулетта, який визначав покарання за антиурядові акції.

Дії колоніальної адміністрації, а особливо закон Роулетта, дали могутній поштовх до розгортання масового руху громадянської непокорі. 6 квітня 1919 р. М. Ганді закликав до припинення будь-якої ділової активності й закриття магазинів на знак протесту проти закону Роулетта.

Відповіддю колонізаторів стало насилля. 13 квітня 1919 р. в Амрітсарі (провінція Пенджаб) англійці розстріляли мирну демонстрацію. Загинуло понад 1 тис. осіб, 2 тис. осіб було поранено. Ця акція могла спровокувати стихійний бунт, але завдяки М. Ганді його вдалося уникнути.

Восени 1919 р. на з'їзді ІНК було ухвалено рішення про бойкот виборів за законом Монтегю. Бойкот досяг своєї мети.

Під впливом подій 1919 р. М. Ганді дійшов думки про необхідність чіткого плану подальшої боротьби. Він виробив тактику ненасильницького опору колонізаторам. На першому етапі передбачалася кампанія бойкоту колоніальних установ і товарів; на другому — ухилення від сплати податків. Це вже означало відкритий конфлікт із колоніальною адміністрацією.

Кампанія ненасильницького опору розпочалася 1 серпня 1920 р. Її очолили ІНК, який на той час налічував 10 млн членів, і Мусульманська ліга.

На початку 1922 р. сталися події, що змусили припинити кампанію. В одному селищі натовп селян спалив живцем кількох поліцейських. У мусульманських районах спалахнуло повстання. Колонізатори кинули проти повсталих війська. М. Ганді засудив такі дії та оголосив про припинення акції.

Період стабілізації (1922—1929 рр.) Індія пережила без значних заворушень, хоча саме в той час один із лідерів ІНК Джавахарлал Неру висунув програмове гасло «пурна сварадж» — повна незалежність.

3. ПРОБЛЕМИ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ ТА МАЙБУТНЬОГО КРАЇНИ. Світова економічна криза тяжко вразила економіку Індії. Впали ціни на її головні експортні товари. Розорення й зубожіння значної частини селян і підприємців спонукали до розгортання нової хвилі національно-визвольного руху. Новий період антиколоніальної боротьби вирізнявся більшою організованістю й чіткістю мети — «незалежність і конституція».

Поштовхом до боротьби став приїзд комісії британських політичних діячів на чолі із Джоном Саймоном, які мали виробити нову конституцію для Індії. Громадськість Індії була обурена тим, що від цього процесу було усунуто індійських діячів. Усі індійські організації бойкотували роботу комісії.

ЦІКАВІ ФАКТИ

Символом сатьяграхи стала традиційна індійська пряжка. М. Ганді закликав усіх індійців перейти на самозабезпечення, самостійно виготовляти для себе одяг, взуття, не купувати британських товарів, щоб відродити виробництво в країні. Проте це лише поверхово пояснює символ пряжки. В індійській культурі колесо відіграє важливу роль. У перекладі із санскриту це слово звучить як «чакра». Чакрами в духовних практиках індуїзму й буддизму називають енергетичні центри тонкого тіла людини, крізь які тече життєва енергія. Дхармачакра — це «колесо закону», вчення Будди про просвітлення. А той, хто обертає це колесо, зветься чакравартіном, людиною, яка повертає світ із хаосу і беззаконня до порядку й миру.

М. Ганді під час «соляного походу» в 1930 р.

ДОКУМЕНТИ РОЗПОВІДАЮТЬ

Виступ М. Ганді на «показовому суді» (1922 р.)

Я вважаю добром бути нелояльним щодо уряду, який завдає шкоди більше, ніж усі попередні йому... Я знаю, що найгідніших синів нашої Батьківщини було засуджено за цією статтею. Тому звинувачення за цією статтею я вважаю для себе честю... Ненасилля допускає добровільне підкорення покаранню за відмову співпрацювати зі злом. Це покарання може бути накладене на мене за те, що, згідно із законом, є свідомим злочином, що є для мене вищим обов'язком громадянина.

Єдиний шлях для вас, суддів і присяжних, полягає ось у чому:

- або піти у відставку й цим відмежуватися від зла, якщо ви розумієте, що закон, здійснювати який ви покликані, є злом і що насправді я невинний;
- або накласти на мене найсуворіше покарання, якщо ви вірите, що уряд і закон, якому ви служите, є благом для народу цієї країни і що, як наслідок, моя діяльність шкодить загальному благу.

1. Які ідеї М. Ганді знайшли місце в промові на суді? 2. Як ви поставилися б до слів М. Ганді на місці суддів?

За рішенням ІНК розпочалася нова кампанія громадянської непокори. Вона проходила за тією самою схемою, що й у 1920-ті рр. 26 січня 1930 р. було проголошено днем незалежності Індії. Сигналом до початку другого етапу кампанії мало стати демонстративне порушення існуючої в Індії монополії колоніальної влади на видобування і продаж солі.

У березні 1930 р. М. Ганді в супроводі своїх послідовників вирушив у тритижневий похід до узбережжя Аравійського моря, щоб випарити сіль із морської води. Цей «соляний похід» мав величезний вплив на індійську громадськість. У деяких містах почалися стихійні повстання. Зворушення поширилися і на армію. Колоніальна влада оголосила ІНК поза законом. Близько 60 тис. учасників походу було заарештовано. Проте рух не припинявся та набув ще більшого розмаху. По всій країні населення протестувало проти арешту свого лідера. Учасники масових демонстрацій, що були віддані заповітам М. Ганді, не застосовували сили, навіть коли їх жорстоко били.

21 травня 1930 р. газета «Нью-Йорк тайме» про події в Джахарасані писала: «Несподівано загін місцевої поліції накинувся на демонстрантів і почав бити їх оббитими залізом киями. Жоден із демонстрантів навіть не підняв руки, щоб захиститися від удару. Я чув моторошні звуки ударів киями по черепах і бачив, як люди падають на землю з пробитими головами. На їх білому одязі швидко розпливалися плями крові. Інші, не порушуючи рядів, рухалися вперед до тих пір, доки перед шеренгою поліцейських не утворилася безперервна купа скривавлених тіл, що ворухатися».

Проте багато учасників руху відходили від принципів сатьяграхи, вступаючи в сутички з поліцією, влаштовуючи справжні повстання (у містах Шолапур, Алігарх, Пешавар). Хвиля насильств змусила колонізаторів та лідерів ІНК піти на переговори.

У 1931 р. було укладено угоду, за якою колонізатори припиняли репресії та звільняли ув'язнених, ліквідували монополію на сіль, а ІНК згортав кампанію громадянської непокори. Віце-король Індії Едвард Вуд (лорд Галіфакс) дав обіцянку в майбутньому надати Індії незалежність.

М. Ганді дав згоду на участь у конференції, скликану в Лондоні для обговорення проблем Індії. Отже, боротьбу було перенесено за стіл переговорів. На конференції ІНК подав проект конституції під назвою «Про основні права та обов'язки громадян Індії». **Він містив такі пункти:**

- введення в Індії демократичних свобод;
- визнання кастової та релігійної рівності;
- адміністративно-територіальна перебудова країни з урахуванням релігійного чинника;
- встановлення мінімуму заробітної плати;
- обмеження орендної плати за землю;
- зменшення податків.

Конференція завершилася повним провалом. Тоді ІНК у 1932 р. оголосив нову кампанію громадянської непокорі.

**Обкладинка журналу «Тайм», присвячена міністру закордонних справ
Великої Британії Джону Олсбруку Саймону**

У відповідь колонізатори заборонили ІНК і кинули до в'язниці М. Ганді.

Проте англійський уряд розумів, що не зважати на Індію небезпечно, оскільки із часом індійці самі вирішать проблему незалежності на свою користь. Тому в 1935 р. британський парламент прийняв Акт про управління Індією, за яким Індійська імперія мала перетворитися на федеральний домініон, що складався з окремих штатів. Виборче право отримали 12% населення, було розширено права місцевих законодавчих органів, проте колоніальне становище зберігалося.

У 1937 р. було проведено вибори, які засвідчили авторитет ІНК. Членами ІНК були 5 млн осіб. Він здобув більшість у восьми з 11 провінцій і сформував місцеві уряди. Це був великий крок уперед у здобутті влади і накопиченні демократичного, парламентського досвіду. Незважаючи на такий успіх, ІНК не міг об'єднати людей усіх релігійних конфесій Індії. Мусульманська ліга закликала своїх прихильників боротися за створення окремої мусульманської провінції — країни Пакистан («Країни чистих»).

Після початку Другої світової війни віце-король Індії оголосив країну у стані війни. Індія виступила на боці антигітлерівської коаліції. Реалізацію положень Акта 1935 р. було відкладено.

ВИСНОВКИ

- У 1920—1930-ті рр. розгорнувся новий етап національно-визвольної боротьби в Індії.
- Головну роль в індійському національно-визвольному русі відіграв М. Ганді. Вироблена ним ідеологія і запропоновані методи боротьби виявилися найбільш ефективними й дали змогу уникнути значних людських втрат.
- Хоча національно-визвольний рух в Індії не досяг своєї мети — здобуття незалежності країни, він примусив англійських колонізаторів піти на значні поступки.